

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Tanoğlu, *Enerji Kaynakları*, İstanbul 1958, s. 317-318; Ahmet Necdet Sözer, *Diğarbakır Havzası*, Ankara 1969, s. 43-48, 57, 95-97; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1973, s. 215; Metin Tuncel, "Tarih Boyunca Türkiye'de Kent Kuruluşları", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 309-350; a.mlf., "Türkiye'de Kent Yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sy. 23, İstanbul 1980, s. 123-160; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I: Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988, s. 102-103, 117, 138; Ahmet Ardel, "Güneydoğu Anadolu'da Coğrafi Müşahedeler", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 21, Ankara 1961, s. 140-148; *Resmî Gazete*, 18 Mayıs 1990, nr. 20.522, s. 2, 6-14; Besim Darkot – Mükrimin H. Yınac, "Diğarbakır", *İA*, III, 601-626; B. Darkot, "Siird", *İA*, X, 619-621; 1990 Genel Nüfus Sayımı Geçici Sonuçlar (nşr. DİE), Ankara 1990, s. 2, 3, 32.

METİN TUNCEL

BATN

(bk. BATIN).

BATN-1 İDAM SERİYYESİ

(سرية بطن إضم)

Hız. Peygamber'in Mekke'nin fethi için hazırlıklar yaptığı sırada asıl hedefini gizlemek amacıyla çıkardığı seriyye.

Mekkeli müşriklerin Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra müslümanların müteffiki olan Huzâ'a kabilesine baskın yaparak antlaşmayı bozmaları üzerine Hz. Peygamber Mekke'ye bir sefer düzenlemeye karar verdi. Ancak kan dökmek ve düşmanı hazırlıksız yakalamak için bu kararını gizli tuttu ve sefer konusunda düşmanı yanıltmak gayesiyle, Mekke-Medine yolu üzerinde ve Medine'ye üç günlük mesafede bulunan Batn-ı İdam'a asıl ordunun keşif kolu mahiyetinde bir seriyye gönderdi (Ramazan 8/Ocak 630).

Sekiz sahâbiden oluşan bu seriyyenin kumandanının Ebû Katâde el-Ensârî veya Abdullah b. Ebû Hadred olduğu rivayet edilmektedir. Seriyye Batn-ı İdam'da bulunduğu sırada içlerinden Muhalim b. Cessâme, kendilerine bir müslüman gibi selâm verdiği halde Âmir el-Eşcâ'yi aralarındaki şahsî bir mesele yüzünden öldürmüş, onun haksız yere öldürülmesi üzerine nâzil olan, "Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman -meselelerin- tam açıklanmasını bekleyin. Size -müslümanca- selâm verene, dünya hayatının menfaatini göz önüne alarak "Sen mümin değilsin" de-

meyin" (en-Nisâ 4/94) meâlindeki âyetle müminler bu çeşit hareketlerden sakınmaları hususunda ikaz edilmiştir. Seriyye görevini yapıp Medine'ye dönerken Zühüşüb'de Hz. Peygamber'in Mekke üzerine hareket ettiği öğrenmiş ve Sük-yâ'da ona katılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkidî, *el-Meğâzî*, I, 6; II, 796-797; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 626; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 133; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 75; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III, 35-36, 158; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 214-215; II, 372-373; Diğarbakır, *Târîhu'l-hamîs*, II, 76; Hamîdullah, *Hız. Peygamberin Savaşları*, s. 168.

AHMET ÖNKAL

BATN-1 NAHLE SERİYYESİ

(سرية بطن نخلة)

Müslümanların Kureyşliler'e güçlerini hissettirdikleri ilk seriyye.

Medine'de hicretten sonra yeni bir devletin kurulması ve Kur'ân-ı Kerîm'de İslâm düşmanlarıyla savaşa izin verilmesi (bk. el-Hac 22/39) üzerine Hz. Peygamber, mücadele halinde olduğu Kureyşli müşriklere karşı kesin bir tavır ortaya koydu. Kureyş kervanlarının Medine çevresinden geçmesine engel olmayı, bunlara baskınlar düzenleyerek kendilerini iktisadî baskı altına almayı, can ve mallarına zarar vermek suretiyle onlara karşılık vermeyi kararlaştırdı. Bu maksatla, hicretten yedi ay sonra Suriye'den gelen Kureyş ticaret kervanlarına karşı çeşitli gazve ve seriyyeler tertip etti. Ancak Kureyşliler kendi istihbaratları ve Medine'deki bazı münafıklarla yahudilerden aldıkları haberler sayesinde bu baskınlardan kurtulmayı başardılar. Hicretten sonraki 7-16. aylar arasında Hz. Peygamber'in hazırladığı dört gazve ve üç seriyyede ticaret kervanlarına baskın yapılamadığı gibi çarpışma da vuku bulmadı.

Hız. Peygamber hicretten on yedi ay sonra (Receb 2/Ocak 624), Nahle Seriyyesi veya Abdullah b. Cahş Seriyyesi diye de bilinen Batn-ı Nahle Seriyyesi'ni düzenledi. Bu seriyyenin nereye ve ne maksatla gönderildiğini çok gizli tutmaya karar verdi ve bunun için bazı tedbirler aldı. Halası Ümeyme'nin oğlu ve aynı zamanda süt kardeşi olan Abdullah b. Cahş el-Esedî'ye bir akşam sabah namazına silâhlarıyla birlikte gelmesini söyledi. Sabah namazı kıldıktan sonra muhacirlerden yedi veya sekiz kişi ile bir araya geldiler. Hız. Peygamber kâtibi Übey b. Kâ'b'a bir mektup yazdırarak Abdul-

lah'a verdi ve kendisini seriyye kumandanı tayin ettiğini bildirdi. Medine'nin doğu yönündeki Necid yolunu takip ederek iki gece yol aldıktan sonra mektubu açmasını ve içindeki emri yerine getirmesini söyledi. Abdullah iki gece sonra Batn-ı Melel'deki İbn Dümeyra kuyusuna varınca mektubu açtı ve arkadaşlarına okudu. Hız. Peygamber mektupta Tâif-Mekke arasındaki Batn-ı Nahle'ye kadar ilerlemelerini ve orada güneyden gelecek Kureyş kervanını gözetlemelerini emrediyordu. Abdullah Hız. Peygamber'in emrine uyararak arkadaşlarını kendisiyle birlikte gelip gelmemekte serbest bıraktı. Seriyyede bulunanlar onunla birlikte gelmek istediklerini söylediler. Hepsisi de muhacirlerden olan seriyye mensupları şunlardı: Ebû Huzeife b. Utbe, Âmir b. Rebîa, Vâkid b. Abdullah, Ukkâşe b. Mihsan, Hâlid b. Bükeyr, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Utbe b. Gazvân. İbn Hişâm ile Taberî sekizinci olarak Süheyl b. Beyzâ'nın adını zikrederler. Seriyye mensuplarının on iki veya on üç kişi olduğuna dair rivayetler de vardır.

Abdullah aldığı emir gereğince yolunu değiştirerek Mekke'nin güneyine Batn-ı Nahle'ye doğru ilerlemeye başladı. Burası Yemen-Tâif istikametinden gelenlerin Mekke'ye giderken uğradıkları son menzildi. Seriyyede iki kişiye bir deve düşüyordu. Sa'd b. Ebû Vakkâs ile Utbe b. Gazvân'ın nöbetleşe bindikleri deve kayboldu. Onlar iki gün boyunca deveyi ararken arkadaşlarından uzaklaştılar, bir daha da buluşamadılar.

Batn-ı Nahle'ye varan Abdullah ve arkadaşları orada beklemeye başladılar. Receb ayının son günü İbnü'l-Hadramî'nin başkanlığında Tâif'ten dönmekte olan bir Kureyş kervanını farkettiler. Savaşın yasaklandığı **haram ayları***n son gününde bulunmaları sebebiyle kervana hücum edip etmemekte tereddüt gösterdiler. Bir gün sonra ise kervanın Mekke haremine gireceğini ve yeni bir yasağın başlayacağını, dolayısıyla kervanın kurtulacağını düşündüler. Sonunda dört kişinin bulunduğu kervana saldırmaya karar verdiler. Kervanın yöneticisi Amr b. Hadramî'yi öldürüp Osman b. Abdullah b. Mugire ile Hakem b. Keysân'ı esir aldılar ve kervana el koydular. Nevfel b. Abdullah ise kaçıp kurtuldu. Abdullah b. Cahş ele geçirilen ganimeti beşe bölerek beşte birini Hız. Peygamber için ayırdı; geri kalanı kendi aralarında bölüştüler. Ganimetlerin taksimini bildiren âyetin (el-Enfâl 8/41) henüz nâzil olmama-

sına rağmen Abdullah'ın bu taksimi ilâhî emre uygun düştü.

Mücahidler Medine'ye geldiklerinde Hz. Peygamber iki esiri hapsedmekle beraber kendisine ayrılan ganimet hissesinden bir şey almadı ve haram ayda savaşçıları için onları azarladı. Seriyeye mensupları Hz. Peygamber'in ve müslümanların kendilerini kınamalarına çok üzül-düler. Ancak bir süre sonra durumu aydınlatan âyetler nâzil oldu: Allah Teâlâ haram aylarda savaşmanın büyük günah olduğunu, fakat Allah'ı inkâr etmenin, insanları Mescid-i Harâm'ı ziyaretten alıkoymanın ve halkını oradan çıkarmanın daha büyük günah olduğunu, fitne çıkarmanın ise adam öldürmekten de beter olduğunu (el-Bakara 2/217) beyan etti. Böylece seriyeye mensuplarının haklılığı ve Allah tarafından bağışlandığı (el-Bakara 2/218) kesinlik kazanınca Hz. Peygamber kendisine ayrılan ganimeti aldı.

Kureyşliler'in iki esiri kurtarmak için gönderdikleri fidyeyi Hz. Peygamber, develerini aramakta olan Sa'd ile Utbe'nin Medine'ye dönüşüne kadar kabul etmedi. Daha sonra her esir için 1600 dirhem fidiye aldı. Esirlerden Hakem b. Keysân İslâmiyet'i kabul ederek Medine'de kaldı.

Batn-ı Nahle Seriyesi, müslümanların ilk defa bir düşmanı öldürdüğü, onlardan esir alıp ganimet ele geçirdiği bir seriyedir. Bu seriyeye ile Hz. Peygamber, Mekke'nin güneyinde böyle bir saldırı beklemeyen Kureyşli müşriklere gözdağı verdi. Asırlardan beri kullandıkları ticaret yollarını kesebileceğini, hatta isterse Mekke'ye kadar yaklaşabileceğini onlara gösterdiği gibi Medine İslâm devletini ciddiye almak mecburiyetinde olduklarını da hissettirdi. Bu sefer aynı zamanda iki taraf arasındaki savaş ateşini tutuşturan bir kıvılcım vazifesi gördü. Nitekim iki ay sonra büyük Bedir Gazvesi meydana geldi ve onu diğerleri takip etti.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "İlim", 7; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 2, 13-19; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 601-606; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 10-11; Taberî, *Tefsîr*, II, 201-208; a.mlf., *Târîh* (de Goeje), I, 1273-1279; Süheylî, *er-Ravzû'l-ünûf*, V, 78-81; VI, 44-46; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 248-252; *Tecrid Tercemesi*, I, 433; Diyarbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, I, 365-367; Köksal, *İslâm Târîhi* (Medine), II, 33-37; M. Hamîdullah, *el-Vesâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985, s. 67-68; a.mlf., *İslâm Peygamberi*, I, 42, 235-241, 504; II, 1091; Abdülcebbar Mensî el-Ubeydî, "Seriyetü Nahle ihdâ serâya'r-resûl el-hâmme", *el-Mü'errihu'l-'Arabî*, IX, Bağdad 1978, s. 145-179; İsmail L. Çakan, "Abdullah b. Cahş", *DîA*, I, 89-90.

MUSTAFA FAYDA

BATŞE-İ KÜBRÂ

(البطشة الكبرى)

Kur'an-ı Kerim'de
Bedir Gazvesi veya kıyamet günü
için kullanılan bir tabir.

"Şiddet kullanarak tutmak, yakalamak, sımsıkı tutmak" mânasına gelen *batşın* diğer bir masdarı olan *batşe* ile "büyük, en büyük" anlamındaki *kübrâ* kelimelelerinden oluşan "el-batşetü'l-kübrâ" tabiri Duhân sûresinin 16. âyetinde geçmektedir. Batş kavramı bu âyette ve Kur'an-ı Kerim'in diğer iki âyetinde Allah'a nisbet edildiği gibi ona yakın bir mâna taşıyan *ahz* kavramı da O'na izâfe edilmiştir (bk. M. Fuâd Abdülbâkî, "ahz", "btş" md.leri). Her iki kavram da Allah'a nisbet edildiği zaman "helâk etmek, azapla cezalandırmak" mânasına gelir (bk. ESMÂ-İ HÜSNÂ).

Duhân sûresinin baş tarafında yer alan âyetlerde Allah'ın birliği, kâinat üzerindeki hükümlerliliği, rahmetinin bir tecelisi olarak kullarına peygamberler gönderdiği ifade edildikten sonra inkârcıların belirsizlik içinde günlerini geçirip oyalandıklarına temas edilir (44/5-9). Daha sonraki âyetlerde ise insanları saracak olan elem verici azap niteliğindeki bir dumanın (duhânün mübîn) zuhur edeceği haber verilir ve gerçekleri apaçık anlatan Peygamber'in tebligatından ibret almayan inkârcıların bu defa azabın (duman) kaldırılması halinde iman edebileceklerine dair söz verdikleri belirtilerek şöyle devam edilir: "Biz bu azabı geçici bir zaman için kaldıracamız, fakat siz yine -eski inkârcılığınızla- döneceksiniz. Onları müthiş bir yakalayışla yakalayacağımız gün öcümüzü mutlaka alırsız" (44/15-16).

Müfessirler söz konusu âyetlerde geçen "duhân" ve "batşe-i kübrâ" olaylarının mahiyeti ve ne zaman gerçekleşeceği konusunda iki ayrı görüş ileri sürmüşlerdir. İbn Cerîr et-Taberî, başta Buhârî olmak üzere birçok muhaddisin Abdullah b. Mes'ûd'a nisbet ettiği yorumu tercih etmiştir. Buna göre Kureyş kabilesi mensuplarının İslâm'a karşı direnişlerinde ısrarlı olduklarını gören Resûlullah onların Hz. Yûsuf dönemindekine benzer bir kılıkla cezalandırılmasını dilemiş, bunun üzerine Mekke halkı büyük bir kılığa mübtelâ olmuştur. Öyle ki gözlerinin ferî gitmiş, göğe baktık-

larında dumanımsı bir şey görecektir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e başvurarak bu felâketin kaldırılmasını istemiş ve kılık sona erdiği takdirde iman edeceklerine dair söz vermişlerdir. Bir süre sonra kılık sona ermiş, fakat Kureyş mensupları sözlerinde durmayarak eski direnişlerini sürdürmüşlerdir. Mekke döneminde cereyan ettiği anlaşılan bu olay üzerine, ileride zuhur edecek müthiş bir günde sözlerinde durmayan müşriklerin bu davranışları yüzünden cezalandırılacakları âyetlerin devamında haber verilmiştir ki "batşe-i kübrâ" diye nitelendirilen bugün, İbn Mes'ûd'un kanaatine göre müşriklerin Bedir Gazvesi'nde yenilgiye uğradıkları gündür.

Duhân ve batşe-i kübrâ tabirleriyle ilgili olarak İbn Ömer ve İbn Abbas'a isnat edilen ikinci yoruma göre ise duhândan maksat, kıyametin kopmasına yakın ortaya çıkacak bir dumanıdır. Müminlerin bu dumandan çok az etkilenmelerine karşılık kâfirlerle münafıklar bundan çok sarsılacaklardır; batşe-i kübrâ ise kıyametin kopmasıdır. Her iki yoruma ait muhtelif rivayetleri toplayan Taberî'nin isabetli görünen kanaatine göre gerek rivayetlerin sıhhat dereceleri, gerekse söz konusu iki tabirin zikredildiği âyetlerle bunlardan önce ve sonra yer alan diğer âyetlerin üslup ve muhtevası göz önünde bulundurulduğu takdirde İbn Mes'ûd'a ait yorumun tercih edilmesi gerekir. Taberî, önceleri ikinci yorumu benimseyen Abdullah b. Abbas ve Zeyd b. Ali gibi âlimlerin sonradan bundan vazgeçip İbn Mes'ûd'un kanaatine katıldıklarını kaydeder (*Tefsîr*, XXV, 67, 70-71). İbn Kesîr, söz konusu iki tâbirin duhânın kıyametin yaklaştığı sırada ortaya çıkacak bir duman olduğu tarzındaki görüşü tercih etmiş, batşe-i kübrânın ise Bedir Gazvesi olabileceği gibi kıyamet öncesinde zuhur edecek duman anlamına da gelebileceğini belirtmiştir. Taberî gibi Şevkânî de Duhân sûresinde yer alan duhân ve batşe-i kübrânın Kureyş'in müptelâ olduğu kılık olayı ile Bedir Gazvesi'ni ifade ettiğini kabul etmiştir. Şevkânî'ye göre Huzeyfe b. Yemân gibi bazı sahâbilerden nakledilen bir rivayete dayanarak kıyamet alâmetlerinden sayılan bir duhân olayının daha vuku bulacağını düşünmek mümkünse de bunun söz konusu âyetlerde bahsedilen duhânla ilgisi yoktur. İsbetli olan görüş de bu olmalıdır (ayrıca bk. DUHÂN).